

Komisja Geograficzna Polskiej Akademii Umiejętności

Komisja Geograficzna PAU sięga swoimi korzeniami Komisji Fizjograficznej, która została utworzona w 1865 r. w ramach Oddziału Nauk Przyrodniczo-Lekarskich Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Wkrótce po utworzeniu Akademii Umiejętności w 1873 r. Komisja Fizjograficzna została przez nią przejęta. Na przełomie XIX i XX w. liczba geografów, którzy uzyskali status współpracownika Komisji Fizjograficznej, wyraźnie wzrosła. W grupie tej byli: A. Rehman, F. Czerny Szwarzenberg, E. Romer, J. Smoleński, W. Łoziński, L. Sawicki, S. Lencewicz, S. Pawłowski. W 1919 r. E. Romer i L. Sawicki zostali wybrani na członków korespondentów Polskiej Akademii Umiejętności. Okoliczności te sprzyjały powołaniu oddzielnej specjalistycznej komisji obejmującej szeroki zakres nauk geograficznych. Dodatkowym impulsem do realizacji takiej inicjatywy było powołanie w Brukseli w 1922 r. Międzynarodowej Unii Geograficznej (International Geographical Union / Union Géographique Internationale). Przynależność geografów z poszczególnych państw do MUG była możliwa pod warunkiem zorganizowania w tych krajach Komitetów Narodowych (Comité National). Spełnienie wyżej wymienionych warunków było konieczne m.in. w staraniach o oficjalne uczestnictwo w międzynarodowych kongresach geograficznych.

Z prośbą i wnioskiem o powołanie w Polsce takiego Komitetu (Rady) wystąpił we wrześniu 1923 r. prof. E. Romer do Prezydium PAU. W listopadzie tego roku dwukrotnie powtórzył tę prośbę. W dniach 3–6 stycznia 1924 r. odbył się w Krakowie Pierwszy Zjazd Fizjografów Polskich zorganizowany z inicjatywy Komisji Fizjograficznej PAU oraz Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika. W ramach tego Zjazdu miały miejsce 3 posiedzenia plenarne i posiedzenia siedmiu sekcji, w tym Sekcji Geograficznej pod kierunkiem prof. L. Sawickiego. Wśród kilkunastu uchwał tej Sekcji za najważniejszą można uznać formalny wniosek o utworzenie Komisji Geograficznej Polskiej Akademii Umiejętności.

Projekt powołania Akademickiej Komisji Geograficznej w Krakowie był przedmiotem obrad na posiedzeniu Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego PAU 14 stycznia 1924 r. w obecności członków PAU, którzy uczestniczyli w Zjeździe. Dzień później w imieniu Sekcji Geograficznej Zjazdu Fizjografów Polskich wpłynął odpowiedni wniosek podpisany przez członka czynnego PAU prof. Michała Siedleckiego (zoolog) i członka korespondenta PAU prof. Ludomira Sawickiego.

Pierwsze, wstępne posiedzenie Komisji Geograficznej zostało zwołane i prowadzone przez Sekretarza Generalnego PAU prof. Stanisława Wróblewskiego w dniu 25 lipca 1924 r. Na stanowisko przewodniczącego desygnowano prof. E. Romera, a funkcję sekretarza objął prof. L. Sawicki.

Pierwsze Walne Zebranie członków i współpracowników Komisji Geograficznej zostało zwołane na 14 listopada 1924 r. W obradach wzięło udział 30 uczestników. Komisja przejęła zadania Komitetu Narodowego Geograficznego. W ramach Komisji powołano siedem sekcji tematycznych: 1 – geografii matematycznej z kartografią, 2 – klimatologii i hydrografii, 3 – geomorfologii, 4 – fitogeografii, 5 – zoogeografii, 6 – antropogeografii, 7 – geografii regionalnej.

Po śmierci prof. L. Sawickiego aktywność Komisji wyraźnie osłabła, a nawet w roku 1938 Zarząd PAU postanowił zlikwidować Komisję. Informację o likwidacji Komisji przekazano przewodniczącemu prof. E. Romerowi. Na posiedzeniu Zarządu PAU 7 czerwca 1938 r. pojawiła się niespodziewana propozycja o powołaniu nowej Komisji Geograficznej, o którą upomniało się kilku członków PAU. Dalsze dyskusje trwały do końca 1938 r. Prof. E. Romer zgłosił rezygnację, a Komisję rozwiązano. Idea reaktywowania Komisji Geograficznej powróciła wraz z nową propozycją dotyczącą powołania komisji do badań plejstocenu PAU. Propozycja została zgłoszona i przyjęta 27 marca 1939 r. Projekt regulaminu tej komisji, opracowany przez prof. W. Szafera, został przedstawiony 1 maja 1939 r., na posiedzeniu Wydziału III PAU. Ostatecznie projekt został zatwierdzony 9 czerwca 1939 r. na kolejnym posiedzeniu Zarządu PAU. Sekretarz Generalny PAU prof. T. Kowalski przesłał 21 czerwca 1939 r. prof. W. Semkowiczowi projekt regulaminu w celu uzgodnienia go z odpowiednimi punktami regulaminu PAU. Był to ostatni przekaz dotyczący istniejącej w okresie międzywojennym Komisji Geograficznej PAU.

Drugiej wojny światowej nie przeżyli prof. J. Nowak i prof. J. Smoleński, którzy wnioskowali o reaktywowanie Komisji Geograficznej w 1939 r. Ponadto zabrakło też wybitnego prof. S. Pawłowskiego zamordowanego przez Niemców. Dodatkowo po wojnie podjęto reorganizację Wydziału III PAU. W tych warunkach zabrakło inicjatywy reaktywowania Komisji Geograficznej.

W 1952 r. władze komunistyczne wymusiły zawieszenie działalności Polskiej Akademii Umiejętności. W nowej rzeczywistości od 1958 r. zaczęły pojawiać się nowe komisje naukowe w ramach struktury Polskiej Akademii Nauk Oddział w Krakowie. Komisja Nauk Geograficznych została utworzona w Krakowie 17 marca 1966 r. przez miejscowy Oddział PAN. W jej skład powołano 39 członków z Uniwersytetu Jagiellońskiego, Zakładu Geografii Fizycznej PAN, Zakładu Ochrony Przyrody PAN i Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Komisja ta podejmowała i realizowała badania zespołowe i indywidualne. Komisja wydawała trzy czasopisma (roczniki): „Folia Geographica” (seria geograficzno-fizyczna i geograficzno-ekonomiczna) oraz „Studia Geomorphologica Carpatho-Balcanica”. Ponadto wydawano monografie i atlasy. W całym okresie działalności Komisji Nauk Geograficznych PAN w latach 1966–2011 odbyły się 244 posiedzenia i sesje naukowe. Streszczenia komunikatów naukowych ukazywały się w tomach „Sprawozdań z Posiedzeń Komisji” Oddziału PAN w Krakowie.

Stopniowo narastające trudności finansowe Oddziału PAN w Krakowie w pierwszej dekadzie XXI w. spowodowały ograniczenie działalności wydawniczej, a Komisji Nauk Geograficznych PAN od 2010 r. wstrzymano akcję wydawniczą. W ślad za tymi trudnościami Zarząd Komisji Nauk Geograficznych prowadził rozmowy z dyrektorem Wydziału Przyrodniczego PAU oraz z Prezydium Oddziału PAN w Krakowie. W efekcie tych działań zawieszono działalność Komisji Nauk Geograficznych PAN i złożono wniosek na Wydziale Przyrodniczym PAU o utworzenie Komisji Geograficznej. Wniosek ten uzyskał akceptację Zarządu PAU 16 kwietnia 2011 r. Liczba członków Komisji wyniosła 31 osób, w tym 3 członków PAU. Pierwsze organizacyjne zebranie Komisji Geograficznej PAU odbyło się 12 maja 2011 r., przy udziale 18 osób. Pierwsze inauguracyjne posiedzenie odbyło się 23 listopada 2011 r. wspólnie z Komisją Historii Nauki PAU i było poświęcone historii Komisji Geograficznej PAU. W ten sposób doszło do reaktywowania Komisji w ramach PAU.

Komisja Geograficzna PAU organizuje zebrania naukowe zwykle w drugie czwartki miesiąca o godz. 18.00 lub sesje naukowe o godz. 16.00. Na tych posiedzeniach przedstawiane są referaty naukowe geografów krakowskich oraz zapraszanych gości z kraju i zagranicy. Komisja, wspólnie z Instytutem Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, patronuje publikacji rocznika „Studia Geomorphologica Carpatho-Balcanica”, który jest dobrze rozpoznawalnym w świecie periodykiem geograficznym. Materiały z sesji naukowych drukowane są w seriach monograficznych PAU, w ramach Komisji Historii Nauki PAU oraz w ramach Archiwum Nauki PAN i PAU. Komisja organizuje również różnego rodzaju wystawy prezentujące materiały i opracowania archiwalne. Aktualnie Komisja Geograficzna PAU należy do najbardziej aktywnych Komisji w Akademii. W swojej działalności nawiązuje często do swojej tradycji historycznej.